УДК: 314.728; 001.8:02; 316.77:001
JEL: H53, H55, I31, I38, J24
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-7835-6248
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-2003-8415
ORCID: https://orcid.org/0000-0001-8693-8558
DOI https://doi.org/10.17721/tppe.2025.51.11

Кроль В.В., доктор філософії з економіки
Національний університет водного господарства та природокористування
v.v.krol@nuwm.edu.ua
Панькова О.В., канд. соц. наук, доцент
Інститут економіки промисловості Національної академії наук України
pankovaiep@gmail.com
Самолюк Н.М., к.е.н., доцент
Національний університет водного господарства та природокористування
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

ЕВОЛЮЦІЯ ПРОБЛЕМАТИКИ ВИМУШЕНОЇ МІГРАЦІЇ І ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ: БІБЛІОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ

Анотація. *У статті представлено результати комплексного бібліометричного дослідження наукових публікацій з проблематики вимушеної міграції і внутрішньо переміщених осіб (ВПО). З огляду на безпрецедентне зростання кількості ВПО у світі внаслідок збройних конфліктів, природних катастроф та кліматичних змін, виникла потреба в систематичному аналізі наукового доробку в цій сфері. Метою дослідження є виявлення еволюційних тенденцій та структури наукового дискурсу з проблематики ВПО на основі аналізу публікацій у провідних наукометричних базах даних за період 2014-2024 років. Методологічним підґрунтям роботи слугував комплексний бібліометричний аналіз. Емпіричну базу сформовано на основі метаданих наукових публікацій, відібраних з баз Web of Science Core Collection (WoS CC) та Scopus за 2014–2024 роки за пошуковим запитом "internally displaced persons". Для обробки та візуалізації даних було використано програмне забезпечення VOSviewer. Застосовано аналіз спільного вживання ключових слів (co-occurrence analysis) для ідентифікації тематичних напрямів та аналіз співавторства (co-authorship analysis) для картографування мереж наукової взаємодії між країнами. Ключовим елементом методології став порівняльний аналіз результатів, отриманих з обох баз даних, що дозволило верифікувати виявлені тенденції та визначити специфіку відображення наукового доробку в кожній із них.*

За результатами аналізу даних з Web of Science (372 унікальні публікації) було ідентифіковано шість основних дослідницьких кластерів. Аналіз публікацій з бази даних Scopus (657 унікальних публікацій) виявив чотири тематичні кластери. Особливу увагу приділено позиції України в глобальному науковому дискурсі, де вітчизняні дослідження інтегровано в європейський

Публікацію підготовлено за проєктом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

дослідницький простір. Порівняльний аналіз двох баз даних демонструє як спільні тенденції, так і специфічні особливості представлення досліджень, підтверджуючи важливість використання множинних джерел для комплексного розуміння наукового ландшафту. Дослідження розкриває еволюцію наукового підходу від реактивних тактичних рішень до проактивного системного аналізу проблем вимушеної міграції.

Ключові слова: *внутрішньо переміщені особи, ВПО, вимушена міграція, бібліометричний аналіз, кластерний аналіз, Web of Science, Scopus.*

Постановка проблеми. Сучасний світ характеризується безпрецедентним зростанням кількості внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що стало одним із найгостріших гуманітарних викликів XXI століття. За даними міжнародних організацій, чисельність ВПО у світі неухильно зростає внаслідок ескалації збройних конфліктів, природних катастроф, кліматичних змін та інших кризових явищ. Це актуалізує потребу в поглибленому науковому вивченні різноманітних аспектів проблематики вимушеного переміщення населення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз наукового доробку останніх років свідчить про значну активізацію досліджень проблематики внутрішнього переміщення, що охоплюють правові, політичні, соціально-економічні та медичні аспекти. Науковий дискурс еволюціонував від загальних оглядів до глибокого аналізу конкретних викликів, з якими стикаються ВПО та держави, що їх приймають [1].

На міжнародному рівні вчені критично оцінюють існуючі правові режими. Зокрема, Н. Шіммель вказує на структурну несправедливість у міжнародному праві, через яку ВПО не отримують такого ж чіткого та спеціального правового захисту, як біженці [2]. Автор стверджує, що саме ця правова прогалина призводить до ігнорування потреб ВПО з боку міжнародної спільноти [2]. Водночас, дослідження Н. Дірікгіл розширює правові рамки, аналізуючи право не бути свавільно переміщеним як превентивний механізм, що набуває визнання на національних рівнях [3]. Європейські стандарти соціального захисту ВПО, що формуються актами Ради Європи та рішеннями ЄСПЛ, розглядаються як сукупність норм, обов'язкових до імплементації для забезпечення гідних умов життя переміщених осіб.

Значний пласт публікацій присвячений вивченню досвіду України, що зіткнулася з безпрецедентними масштабами внутрішнього переміщення. Дослідники зосереджуються на вдосконаленні державної політики соціального захисту ВПО в умовах війни, аналізуючи найкращі практики ЄС та розвинених країн для подолання негативних наслідків [4]. Я. Кобрусєва та співавтори детально описують українську специфіку соціального захисту, пропонуючи шляхи для підвищення його ефективності [5]. Цікавий економічний ракурс пропонують Г. Юрчик та співавтори, які доводять, що державні витрати на соціальний захист ВПО є не лише соціальною відповідальністю, а й ефективним інструментом стимулювання економіки [6]. Їхні розрахунки показують, що такі витрати спричиняють зростання ВВП та сприяють збереженню тисяч робочих місць [6].

На місцевому рівні досліджується процес адаптації та інтеграції ВПО в приймаючі громади. Г. Возняк та співавтори наголошують на викликах для місцевих органів влади, пов'язані з дефіцитом житла та надлишком робочої сили, що ускладнює інтеграцію [7]. Дослідження також показує, що багато ВПО розглядають громаду як тимчасове місце перебування, що не сприяє їхній довгостроковій інтеграції [7]. З іншого боку, І. Рощик та співавтори виявляють, що попри низьку участь ВПО у політичному житті, рівень їхньої економічної та культурної інтеграції є порівняно високим [8]. Це свідчить про наявність значного потенціалу ВПО, який може стати ресурсом для розвитку громад, особливо в діяльності, пов'язаній з протидією агресії та пошуком економічних можливостей.

Окремим важливим напрямом є вивчення впливу переміщення на здоров'я та психологічний стан людей. Систематичний огляд Р.А. Ель Араб та співавторів, проведений під час пандемії COVID-19, висвітлив численні бар'єри, з якими стикаються ВПО при доступі до медичної допомоги, включаючи правовий статус, мовні та фінансові перешкоди [9]. Пандемія загострила існуючі проблеми, призвівши до зростання бідності та погіршення психічного здоров'я. Д. Ріцці та співавтори у своєму огляді зосередилися на психологічних факторах стійкості українських ВПО, аналізуючи стратегії подолання труднощів. Вони підкреслюють, що соціальні зв'язки та інклюзивні громадські заходи відіграють життєво важливу роль у покращенні психологічного благополуччя переміщених осіб [10].

Загалом, спостерігається інтенсивне зростання публікаційної активності з питань ВПО у провідних наукових виданнях, що свідчить про підвищену увагу дослідницької спільноти до цієї проблематики.

Невирішені частини проблеми. Попри наявність значної кількості окремих досліджень, присвячених різним аспектам життєдіяльності внутрішньо переміщених осіб, все ще немає системного аналізу структури та динаміки розвитку цього наукового напряму. Важливим є питання щодо визначення інтелектуальної структури досліджень, ідентифікації основних тематичних кластерів, аналізу патернів міжнародної наукової співпраці та географічного розподілу дослідницької активності.

В умовах сучасних глобальних викликів, коли проблема вимушеної міграції набуває все більших масштабів, критично важливим стає розуміння того, як наукове співтовариство реагує на ці виклики, які дослідницькі пріоритети формуються, та яким чином відбувається еволюція наукового дискурсу. Особливої актуальності набуває питання визначення місця України в глобальному науковому просторі з проблематики ВПО, враховуючи сучасні виклики, з якими стикається країна, та унікальний досвід, який вона може принести у світову науку. Зростання кількості ВПО у світі внаслідок збройних конфліктів, природних катастроф та кліматичних змін актуалізує потребу в систематичному аналізі наукових досліджень цієї проблематики.

Метою дослідження є виявлення еволюційних тенденцій та структури наукового дискурсу з проблематики внутрішньо переміщених осіб на основі бібліометричного аналізу публікацій у провідних наукометричних базах даних за період 2014-2024 років.

Завданнями дослідження є проведення кластерного аналізу публікацій з проблематики ВПО в базах даних Web of Science Core Collection (WoS CC) та Scopus; визначення основних напрямки досліджень та їх взаємозв'язків; аналіз географічної структури досліджень та патернів міжнародної наукової співпраці; порівняння особливостей висвітлення тематики ВПО в різних наукометричних базах.

Методологія дослідження. Методологічним підґрунтям роботи слугував комплексний бібліометричний аналіз, спрямований на дослідження структури та динаміки наукового дискурсу з проблематики ВПО. Емпіричну базу дослідження сформовано на основі метаданих наукових публікацій, відібраних з провідних наукометричних баз WoS CC та Scopus за період 2014–2024 років. Формування вибірки здійснювалося за цільовим пошуковим запитом "internally displaced persons", з подальшим застосуванням фільтрів за типом документа.

Для обробки та аналізу даних було використано програмне забезпечення VOSviewer (версія 1.6.10), що дозволило застосувати низку спеціалізованих методів. Зокрема, для виявлення інтелектуальної структури досліджуваної предметної області та ідентифікації ключових тематичних напрямів було проведено аналіз спільного вживання ключових слів (co-occurrence analysis). Паралельно, з метою картографування мереж наукової взаємодії, застосовано аналіз співавторства (co-authorship analysis), який дав змогу візуалізувати колаборaційні зв'язки між країнами.

Інтерпретація отриманих даних ґрунтувалася на методах контент-аналізу тематичного наповнення сформованих кластерів. Географічний аналіз наукової співпраці дозволив ідентифікувати провідні дослідницькі центри та регіональні мережі. Ключовим елементом методології став порівняльний аналіз результатів, отриманих з обох баз даних, що уможливило не лише верифікацію виявлених тенденцій, але й визначення специфіки відображення наукового доробку в кожній із них. Візуалізація результатів у вигляді бібліометричних карт забезпечила наочне представлення складних мережевих структур та взаємозв'язків у досліджуваній галузі.

Результати дослідження. Бібліографічний аналіз є ефективним методом для систематизації наукових знань, що дозволяє виявляти актуальні тенденції, структуру досліджень та ключові напрями в певній галузі. Використання провідних наукометричних баз даних, таких як Scopus та WoS CC, у поєднанні зі спеціалізованим програмним забезпеченням VOSviewer, надає потужні інструменти для візуалізації наукових комунікацій.

У цьому дослідженні бібліометричний підхід був застосований для вивчення наукових праць, присвячених проблематиці внутрішньо переміщених осіб (ВПО). Такий аналіз дає змогу оцінити динаміку публікаційної активності за останні 10 років, ідентифікувати провідні дослідницькі групи, визначити основні тематичні кластери та зрозуміти особливості міжнародної наукової співпраці в цій сфері.

Детальна блок-схема, що ілюструє процес пошуку літератури та визначення критеріїв відбору для аналізу на основі даних із WoS CC, наведена на рисунку 1.

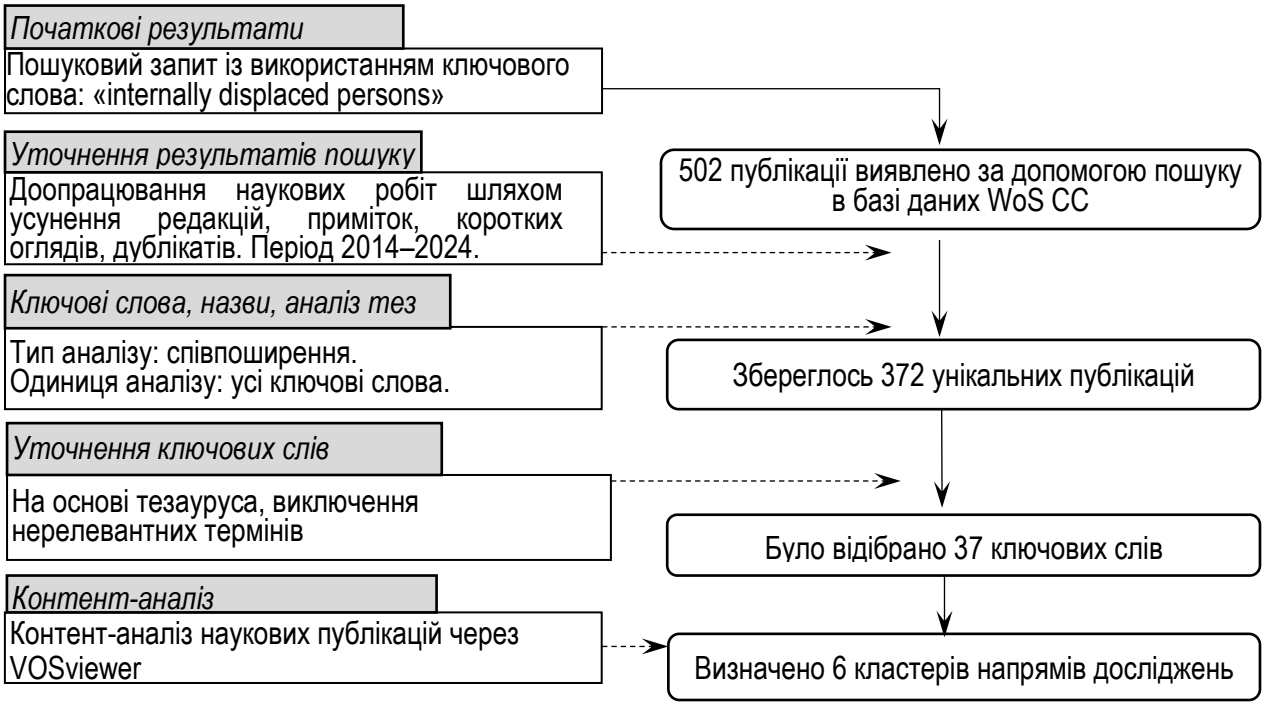

Рис. 1. Методологія дослідження трендів вивчення і праць, присвячених тематиці ВПО, за даними БД WoS CC

Джерело: побудовано авторами.

Проведений аналіз дозволив виявити шість основних дослідницьких кластерів (рис. 2), які відображають ключові напрями наукового інтересу до проблематики ВПО.

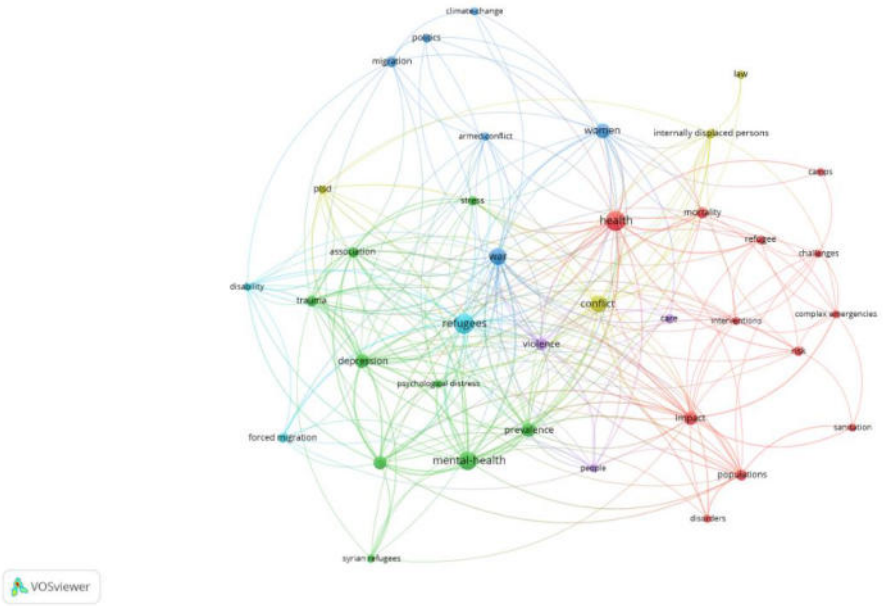

Рис. 2. Графічна візуалізація зв'язку між дослідженнями присвяченими тематиці ВПО за даними БД WoS CC.

Джерело: створено через VOSviewer v.1.6.10.

Детальні характеристики кожного кластеру наведено в таблиці 1. Центральне місце займають дослідження, присвячені громадському здоров'ю та гуманітарній медицині (червоний кластер), з фокусом на таких аспектах, як здоров'я, смертність, санітарія та ризики в умовах таборів для біженців. Цей кластер тісно пов'язаний із другим великим напрямом — вивченням наслідків для психічного здоров'я (зелений кластер), де ключовими концептами є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, травма та психологічний дистрес.

Таблиця 1

Характеристики кластерів напрямів досліджень, присвячених тематиці ВПО, за даними БД WoS CC

Кластер	Ключові слова	Характеристика зв'язків
Кластер 1 (червоного кольору)	Табори, виклики, складні надзвичайні ситуації, розлади, здоров'я, вплив, втручання, смертність, населення, біженець, ризик, санітарія	Цей кластер зосереджений навколо центрального поняття «здоров'я». Він тісно пов'язаний з практичними аспектами допомоги біженцям: смертність, ризик, санітарія в таборах. Вузли втручання та вплив вказують на оцінку ефективності гуманітарної допомоги.
Кластер 2 (зеленого кольору)	Асоціація, депресія, психічне здоров'я, посттравматичний стресовий розлад, поширеність, психологічний дистрес, стрес, сирійські біженці, травма	Ядром кластера є «психічне здоров'я» та посттравматичний стресовий розлад. Всі терміни в цій групі описують психологічні стани (депресія, стрес, травма). Вузол сирійські біженці конкретизує одну з досліджуваних груп. Цей кластер тісно пов'язаний із блакитним кластером через травму.
Кластер 3 (синього кольору)	Збройний конфлікт, зміна клімату, міграція, політика, війна, жінки	Центральне поняття — «війна». Кластер об'єднує першопричини переміщення людей: збройний конфлікт, політика та навіть зміна клімату. Термін жінки вказує на фокус досліджень на гендерних аспектах, а міграція є ключовим наслідком цих процесів.
Кластер 4 (жовтого кольору)	Конфлікт, внутрішньо переміщені особи, право, ПТСР (посттравматичний стресовий розлад)	Цей кластер пов'язує термін «конфлікт» з його юридичним визначенням (право) та конкретною категорією постраждалих (внутрішньо переміщені особи). Зв'язок із ПТСР показує, що дослідження також стосуються психологічних наслідків для цієї групи.
Кластер 5 (фіолетового кольору)	Допомога/турбота, люди, насильство	Це невеликий, але дуже важливий центральний кластер, що виконує роль моста. Він пов'язує «насильство» (як причину, пов'язану з війною) з потребою в допомозі для людей (наслідки для здоров'я).
Кластер 6 (блакитного кольору)	Інвалідність, вимушена міграція, травма	Цей кластер фокусується на довгострокових наслідках. Травма є ключовим вузлом, що пов'язує його із зеленим кластером (психічне здоров'я). Він показує зв'язок між вимушеною міграцією та ризиком отримання інвалідності (фізичної чи психологічної).

Джерело: побудовано авторами.

Третій кластер (синій) об'єднує дослідження першопричин та політичного контексту міграції, зосереджуючись на поняттях війна, збройний конфлікт, політика та кліматичні зміни. Менші, але концептуально важливі кластери розглядають правові аспекти (право, внутрішньо переміщені особи) (жовтий), феномен насильства як сполучну ланку між конфліктом та потребою в допомозі (фіолетовий), а також довгострокові наслідки, такі як інвалідність та вимушена міграція (блакитний).

Аналіз мережі наукового співробітництва виявив поліцентричну структуру з кількома вираженими регіональними та трансконтинентальними хабами (рис. 3).

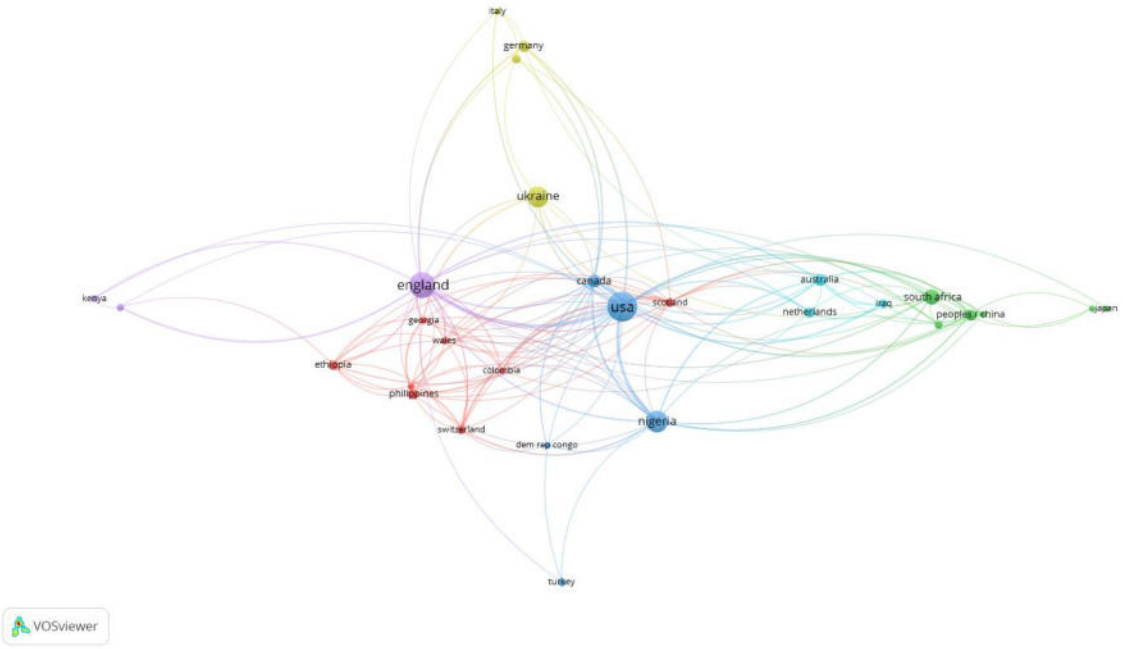

Рис. 3. Географічна візуалізація зв'язків між дослідженнями на тему ВПО за даними БД WoS CC

Джерело: створено через VOSviewer v.1.6.10

Найбільшим центром наукової співпраці є США, де науковці активно співпрацюють з Канадою, а також країнами Африки та Близького Сходу. Другим за впливом центром є Великобританія, що очолює дві дослідницькі мережі: одну, орієнтовану на співпрацю з європейськими країнами та країнами, що розвиваються (Колумбія, Ефіопія), та іншу, сфокусовану на Кенії та Йорданії. Третій значний європейський хаб сформувався навколо дослідників з Німеччини, яка тісно співпрацює з Бельгією, Італією та Україною, що свідчить про інтеграцію української науки у європейський дослідницький простір у цій тематиці. Інші кластери демонструють співпрацю між Південною Африкою та країнами Азії та між Нідерландами і Австралією. Така структура мережі вказує на те, що дослідження вимушеної міграції ведуться у рамках сталих міжнародних партнерств, де

глобальні наукові лідери співпрацюють з країнами, що безпосередньо стикаються з гуманітарними кризами.

Аналіз масиву наукових публікацій з бази даних Scopus за період з 2014 по 2024 рік дозволив ідентифікувати концептуальну структуру дослідницького поля, присвяченого проблематиці вимушеного переміщення. Переважна більшість публікацій у вибірці представлена науковими статтями, що вказує на високу активність у генеруванні нових емпіричних даних та їх систематичному узагальненні. Блок-схема, що показує етапи пошуку наукової літератури та процес вибору критеріїв для бібліометричного аналізу на основі досліджень, цитованих в БД WoS CC, зображена на рисунку 4.

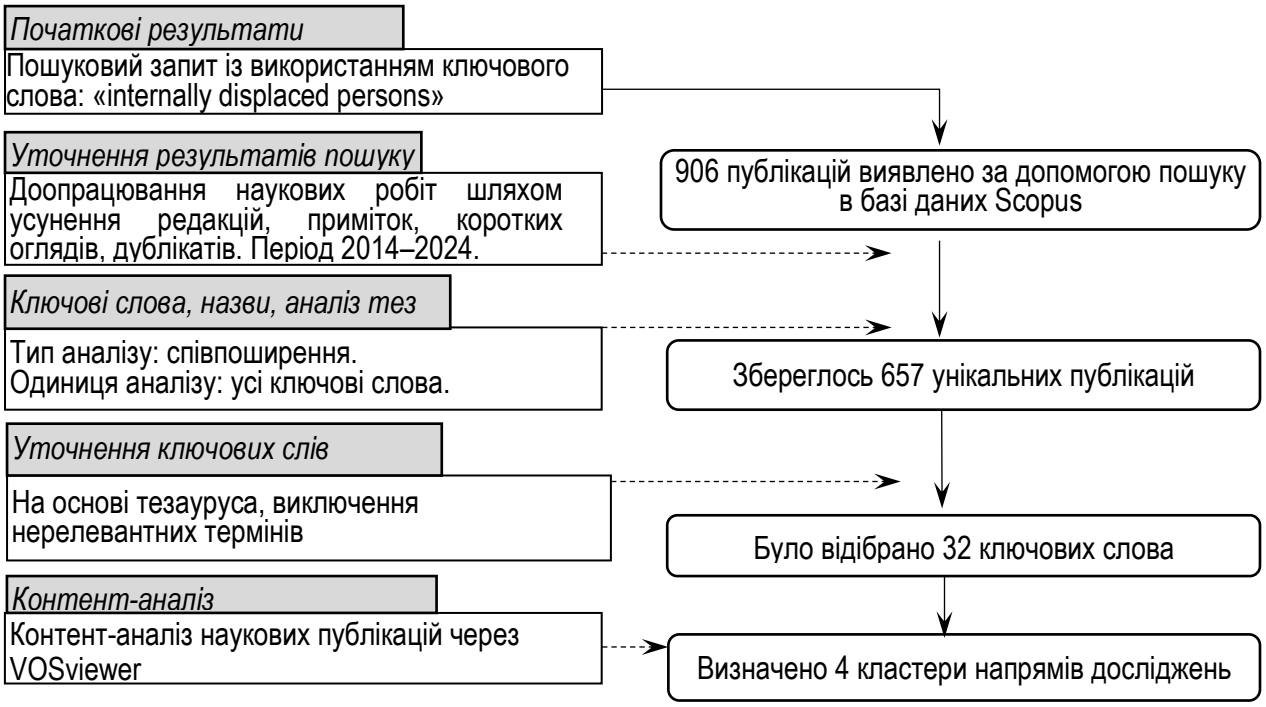

Рис. 4. Методологія дослідження трендів вивчення праць, присвячених тематиці ВПО, за даними БД Scopus

Джерело: побудовано авторами.

Бібліометричний аналіз ключових слів за допомогою VOSviewer виявив чотири виразні тематичні кластери, які відображають основні напрями досліджень у цій галузі (рис. 5).

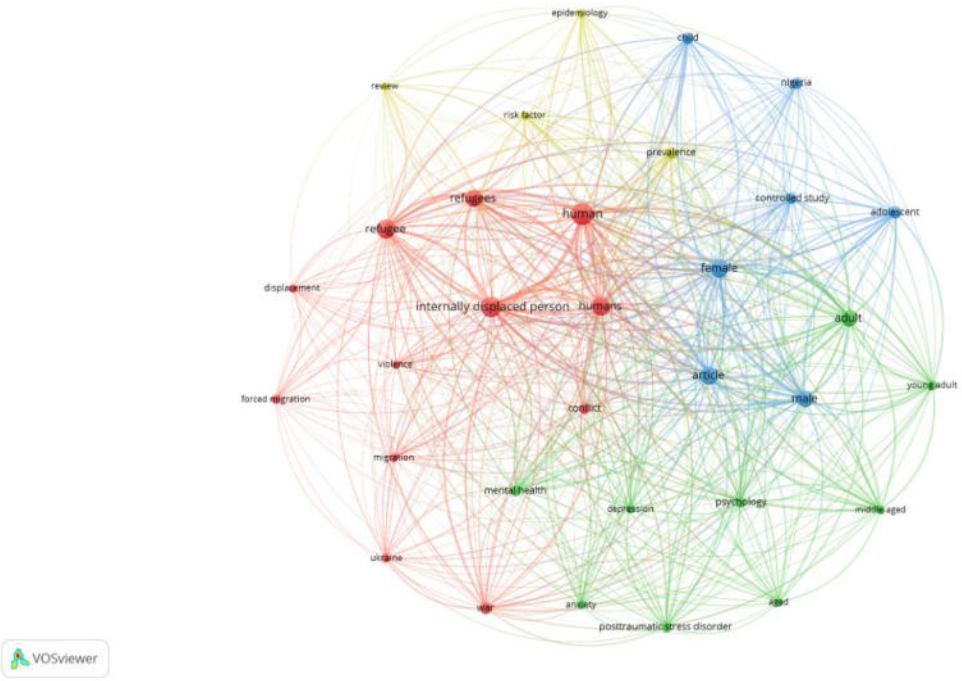

Рис. 5. Графічна візуалізація зв'язку між дослідженнями, присвяченими тематиці ВПО за даними БД Scopus

Джерело: створено через VOSviewer v.1.6.10

Загалом, представлена карта показує, що сучасні дослідження в Scopus зосереджені на вивченні зв'язку між воєнними конфліктами (червоний кластер) та розладами психічного здоров'я (зелений кластер), приділяють особливу увагу вразливим демографічним групам (синій кластер) та використовують епідеміологічні методи для оцінки масштабів проблеми (жовтий кластер) (табл.2).

Таблиця 2

Характеристики кластерів напрямів досліджень, присвячених тематиці ВПО, за даними БД Scopus

Кластер	Ключові слова	Характеристика зв'язків
1	2	3
Кластер 1 (червоного кольору)	Здоров'я, смертність, санітарія, табори, насильство, втручання, допомога, ризик, внутрішньо переміщені особи.	Цей кластер є ядром досліджень, що вивчають практичні аспекти виживання та здоров'я в умовах переміщення. Центральне поняття "здоров'я" пов'язане з причинами (насильство), умовами (табори, санітарія) та відповіддю на кризу (допомога, втручання).
Кластер 2 (зеленого кольору)	Психічне здоров'я, ПТСР (посттравматичний стресовий розлад), депресія, тривожність, стрес, травма.	Кластер фокусується виключно на психологічних наслідках травматичних подій. «Психічне здоров'я» та «ПТСР» є центральними вузлами, що тісно пов'язані між собою та з іншими розладами. Він є «ядром2 психологічних досліджень у даній сфері.

Продовження табл. 2

1	2	3
Кластер 3 (синього кольору)	Війна, збройний конфлікт, політика, міграція, біженці, жінки, діти, підлітки, Україна.	Цей кластер об'єднує макрорівневі причини переміщення (війна, політика) з його результатом (міграція, біженці). Зв'язки вказують на сильний фокус досліджень на конкретних демографічних групах (жінки, діти) та географічних контекстах (Україна).
Кластер 4 (жовтого кольору)	Епідеміологія, поширеність, фактор ризику, право, конфлікт.	Кластер поєднує правові аспекти (право, статус ВПО) з методологічними підходами до вивчення проблеми. Зв'язки демонструють, як епідеміологічні методи (поширеність, фактор ризику) застосовуються для кількісної оцінки наслідків конфлікту.

Джерело: побудовано авторами.

Аналіз мережі наукової співпраці за країнами авторства виявляє поліцентричну структуру міжнародних досліджень. Глобальний ландшафт не зводиться до єдиного домінуючого центру, а натомість характеризується кількома впливовими хабами, що формують навколо себе сталі дослідницькі мережі (рис.6).

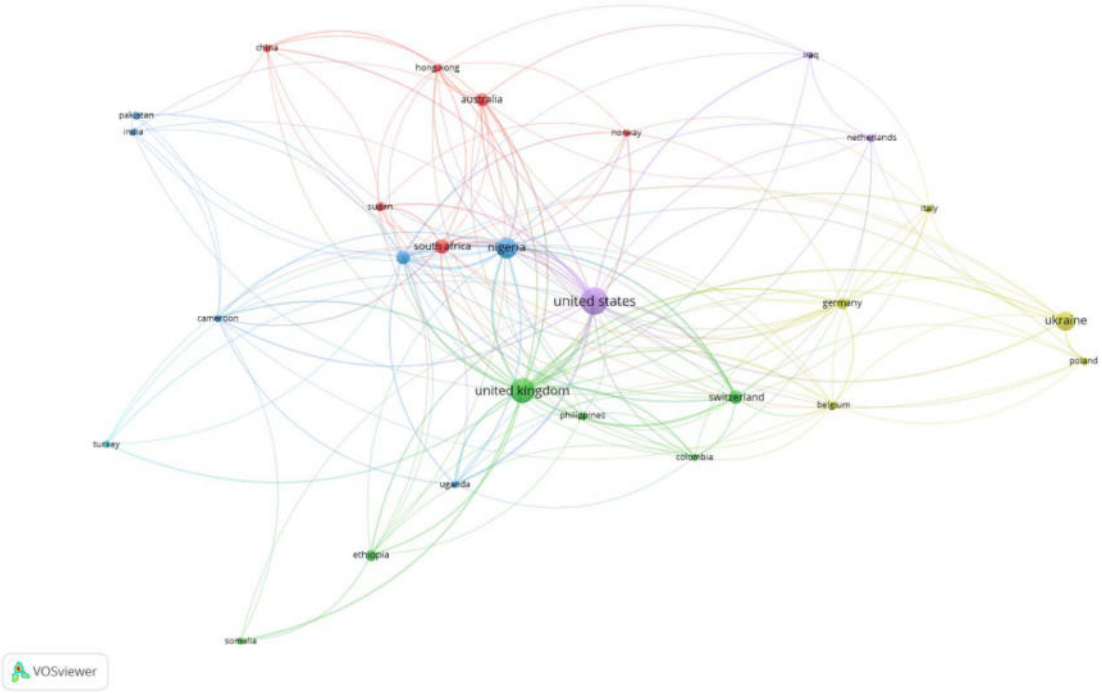

Рис. 6. Географічна візуалізація зв'язків між дослідженнями на тему ВПО за даними БД Scopus

Джерело: створено через VOSviewer v.1.6.10

Найбільш вираженими центрами є Сполучені Штати та Великобританія. США (фіолетовий кластер) виступають як потужний трансатлантичний вузол, тісно співпрацюючи з європейськими партнерами, зокрема Нідерландами, та проводячи

дослідження, сфокусовані на постконфліктних регіонах, як-от Ірак. Водночас Великобританія (зелений кластер) є центром глобальної мережі, що поєднує європейських дослідників (Швейцарія) з науковцями з країн Африки, Азії та Латинської Америки (Ефіопія, Колумбія, Філіппіни).

В Європі чітко окреслюється кластер, сформований навколо Німеччини (жовтий кластер). Ця мережа має виражений регіональний характер, об'єднуючи партнерів із Центральної та Східної Європи, зокрема Італію, Польщу та Україну. Така конфігурація свідчить про інтенсивну наукову співпрацю, спрямовану на вивчення спільних для регіону проблем безпеки та вимушеної міграції.

Окрім цих основних хабів, існують і інші важливі об'єднання. Виділяється наукова вісь, що пов'язує Австралію, Китай та Південну Африку (червоний кластер), яка демонструє міжконтинентальну співпрацю між Азією, Океанією та Африкою. Також помітне партнерство між Нігерією та Канадою (синій кластер), яке може бути зумовлене історичними та культурними зв'язками. Туреччина (блакитний кластер) займає унікальну позицію, виступаючи сполучною ланкою між кількома кластерами, що відображає її геополітичну роль.

Таким чином, карта наукового співробітництва демонструє складну систему взаємозв'язків, де глобальні лідери співпрацюють із регіональними партнерами для вирішення спільних дослідницьких завдань.

Порівняльний аналіз результатів бібліометричного дослідження, проведеного на основі даних з WoS та Scopus, розкриває як спільні тенденції, так і специфічні особливості представлення наукового дискурсу з проблематики ВПО у цих провідних наукометричних базах даних.

Найбільшою відмінністю є структурна складність кластерів дослідницьких праць, виявлених у цих базах. Спільним для обох баз є центральне положення медико-гуманітарного кластеру, який у обох випадках займає домінуючу позицію в мережі досліджень. Однак характер його зв'язків із іншими тематичними областями різниться. У WoS цей кластер більш інтегрований із психологічними дослідженнями, тоді як у Scopus спостерігається більш чітке розмежування між фізичним та психічним здоров'ям як окремими дослідницькими напрямами.

Психологічний вимір проблематики ВПО представлений в обох базах як потужний дослідницький напрям, проте з різними акцентами. Дослідження у БД WoS демонструють більш нюансований підхід до психічного здоров'я, виділяючи окремо травматичні наслідки та довгострокові ефекти, включаючи інвалідність. У БД Scopus натомість представляються праці, що демонструють більш класичний клінічний підхід, зосереджуючись на стандартизованих діагностичних категоріях та епідеміологічних вимірюваннях поширеності психічних розладів.

Геополітичний контекст досліджень також має свої особливості в різних базах. У БД WoS виявлено більш широкий спектр причин вимушеного переміщення, включаючи кліматичні зміни як окремий фактор. У дослідженнях БД Scopus бачимо більш

традиційний фокус на збройних конфліктах та політичних кризах як основних драйверах вимушеної міграції.

Правові аспекти проблематики представлені в обох базах, але з різною інтенсивністю. У БД WoS правові питання виділені в окремий кластер. У БД Scopus правові аспекти інтегровані в методологічний кластер разом з епідеміологічними підходами.

Географія наукової співпраці демонструє як спільні риси, так і відмінності між працями. Обидві БД підтверджують поліцентричну структуру міжнародних досліджень з США, Великобританією та Німеччиною як основними хабами. Однак у БД WoS виявлено більш виражені трансконтинентальні зв'язки, особливо між розвиненими країнами та регіонами з активними конфліктами. У БД Scopus бачимо більш регіонально орієнтовані кластери співпраці.

Особливо цікавою є позиція України в обох мережах. У БД WoS Україна чітко інтегрована в німецький кластер європейської співпраці, тоді як у БД Scopus вона представлена більш як об'єкт дослідження в контексті конфліктів, ніж як активний учасник наукової співпраці.

Методологічна складність досліджень також представлена по-різному в базах. У БД Scopus виділяється епідеміологічні підходи в окремий кластер, підкреслюючи важливість кількісних методів у дослідженні вимушеної міграції і ВПО. У БД WoS натомість інтегровано методологічні питання в контекстуальні кластери.

Демографічні аспекти досліджень представлені в обох базах, але з різною інтенсивністю фокусу. Дослідження індексовані у БД WoS демонструють більш нюансований підхід до гендерних питань, виділяючи жінок як окрему категорію аналізу в контексті воєнних конфліктів. У БД Scopus представлено більш широкий демографічний спектр досліджень, включаючи дітей та підлітків як окремі групи.

Загалом, порівняння виявляє комплементарність досліджень двох баз даних у представленні наукового дискурсу з проблематики ВПО. Так, праці індексовнаі у БД WoS демонструють більшу тематичну диверсифікацію та міждисциплінарність, тоді як праці представлені у БД Scopus представляє більш структурований та методологічно орієнтований підхід. Це підтверджує важливість використання множинних джерел для комплексного розуміння структури та динаміки наукових досліджень у будь-якій галузі.

Висновки. Проведений бібліометричний аналіз наукових публікацій з проблематики вимушеної міграції й ВПО за період 2014-2024 років розкриває багатогранну картину сучасного наукового дискурсу в цій галузі. За останнє десятиліття сформувалася стійка міжнародна мережа наукової співпраці, що об'єднує дослідників із різних континентів навколо спільних викликів вимушеної міграції.

Найбільш помітною тенденцією є зміщення дослідницького фокусу від суто гуманітарно-медичних аспектів до більш комплексного підходу. Тематична структура досліджень розкриває еволюцію наукового мислення від реактивного підходу до більш проактивного. Якщо спочатку дослідники зосереджувалися на ліквідації наслідків

гуманітарних криз, то тепер значна увага приділяється вивченню першопричин вимушеного переміщення, включаючи такі нові виклики, як кліматичні зміни. Це вказує на зростаюче розуміння того, що проблема ВПО потребує системного підходу, а не лише тактичних рішень.

Географія наукової співпраці відображає реальні геополітичні процеси сучасного світу. США та Великобританія виступають як глобальні наукові хаби, що координують дослідження не лише в межах розвинених країн, але й активно залучають науковців із регіонів, безпосередньо постраждалих від конфліктів. Цікавою є роль Німеччини як європейського центру, що об'єднує дослідників Центральної та Східної Європи, включаючи Україну. Це свідчить про формування регіональних дослідницьких альянсів, спрямованих на вивчення специфічних для певних територій проблем.

Водночас, попри міжнародний характер співпраці, спостерігається географічна нерівномірність у дослідженнях. Деякі регіони світу, що стикаються з масовим переміщенням населення, все ще недостатньо представлені в науковому дискурсі. Це може свідчити про нерівність у доступі до ресурсів для проведення досліджень або про мовні та культурні бар'єри.

Інтеграція України в європейський дослідницький простір є особливо актуальним результатом, враховуючи сучасні виклики, з якими стикається країна. Участь українських науковців у міжнародних дослідницьких мережах не лише збагачує світову науку унікальним досвідом, але й створює можливості для розробки більш ефективних підходів до роботи з ВПО на основі кращих світових практик.

Формування міцних міжнародних дослідницьких мереж, розширення тематичного спектру досліджень та вдосконалення методологічних підходів створюють потужну основу для розуміння та вирішення проблем вимушеної міграції. Водночас виявлені тенденції вказують на необхідність подальшого розвитку досліджень у напрямку більшої географічної інклюзивності та поглиблення міждисциплінарного співробітництва.

Публікацію підготовлено за проєктом «Забезпечення соціального захисту учасників АТО/ООС та суспільної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в умовах посилення загроз соціальній безпеці» (реєстраційний номер 2021.01/0343), який переміг у конкурсі Національного фонду досліджень України «Наука для безпеки і сталого розвитку України».

Література

1. Cantor D., Woolley A. Internal Displacement and Responses at the Global Level: A Review of the Scholarship. 2020. URL: https://researchinginternaldisplacement.org/working-papers/internal-displacement-and-responses-at-the-global-level-a-review-of-the-scholarship/

2. Schimmel N. Trapped by sovereignty: the fate of internally displaced persons and their lack of equal human rights protection under international law. *World Affairs*. 2022. Vol. 185, no. 3. P. 500–529. URL:DOI: 10.1177/00438200221104498.

3. Dirikgil N. Addressing the Prevention of Internal Displacement: the Right Not to Be Arbitrarily Displaced. *International Migration & Integration*. 2023. Vol. 24. P. 113–138. URL: https://doi.org/10.1007/s12134-022-00935-4

4. Chesakova M., Bortun K., Lohvynenko V., Molotai V., Tymoshyk N. Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. 2023. *Review of Economics and Finance.* 2023. Vol. 21. P. 955-961. URL:https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/11880

5. Kobrusieva Y. A., Leheza Y., Rudoi K., Shamara O., Chalavan V. International Standards of Social Protection of Internally Displaced Persons: Administrative and Criminal Aspects. *Jurnal Cita Hukum*. 2021. Vol. 9 No. 3. P.461-484. URL:DOI: 10.15408/jch.v9i3.23752

6. Yurchyk H., Mishchuk H., Bilan Y. Government assistance programs for internally displaced persons: assessing the impact on economic growth and labour market. *Administratie si Management Public*. 2023. No. 41. P. 201–218. URL:DOI: 10.24818/amp/2023.41-11.

7. Voznyak H. V., Mulska O. P., Druhov O., Patytska K. O., Sorokovyi D. Adaptation of internally displaced persons in host communities under conditions of war in Ukraine: The role of local governments. *Problems and Perspectives in Management*. 2023. Vol. 21(2). P. 323-335. URL:http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(2).2023.32

8. Roshchyk I., Bilan Y., Krol V., Mishchuk H. Social integration of internally displaced persons in Ukraine: problems and challenges for governing local communities. *Problems and Perspectives in Management*. 2024. Vol. 22(1). P. 728-740. URL: http://dx.doi.org/10.21511/ppm.22(1).2024.57

9. El Arab R. A., Somerville J., Abuadas F. H., Rubinat-Arnaldo E., Sagbakken M. Health and well-being of refugees, asylum seekers, undocumented migrants, and internally displaced persons under COVID-19: a scoping review. *Frontiers in Public Health*. 2023. Vol. 11. URL: https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1145002

10. Rizzi D., Ciuffo G., Landoni M., Mangiagalli M., Ionio C. Psychological and environmental factors influencing resilience among Ukrainian refugees and internally displaced persons: a systematic review of coping strategies and risk and protective factors. *Frontiers in Psychology*. 2023. Vol. 14. URL: https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1266125

References

1. Cantor, D., & Woolley, A. (2020). *Internal Displacement and Responses at the Global Level: A Review of the Scholarship*. Retrieved from https://researchinginternaldisplacement.org/working-papers/internal-displacement-and-responses-at-the-global-level-a-review-of-the-scholarship/

2. Schimmel, N. (2022). Trapped by sovereignty: the fate of internally displaced persons and their lack of equal human rights protection under international law. *World Affairs*, *185*(3), 500–529. https://doi.org/10.1177/00438200221104498

3. Dirikgil, N. (2023). Addressing the Prevention of Internal Displacement: the Right Not to Be Arbitrarily Displaced. *International Migration & Integration*, *24*, 113–138. https://doi.org/10.1007/s12134-022-00935-4

4. Chesakova, M., Bortun, K., Lohvynenko, V., Molotai, V., & Tymoshyk, N. (2023). Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. *Review of Economics and Finance*, *21*, 955-961. Retrieved from https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/11880

5. Kobrusieva, Y. A., Leheza, Y., Rudoi, K., Shamara, O., & Chalavan, V. (2021). International Standards of Social Protection of Internally Displaced Persons: Administrative and Criminal Aspects. *Jurnal Cita Hukum*, *9*(3), 461-484. https://doi.org/10.15408/jch.v9i3.23752

6. Yurchyk, H., Mishchuk, H., & Bilan, Y. (2023). Government assistance programs for internally displaced persons: assessing the impact on economic growth and labour market. *Administratie si Management Public*, (41), 201–218. https://doi.org/10.24818/amp/2023.41-11

7. Voznyak, H. V., Mulska, O. P., Druhov, O., Patytska, K. O., & Sorokovyi, D. (2023). Adaptation of internally displaced persons in host communities under conditions of war in Ukraine: The role of local

governments. *Problems and Perspectives in Management*, *21*(2), 323-335. http://dx.doi.org/10.21511/ppm.21(2).2023.32

8. Roshchyk, I., Bilan, Y., Krol, V., & Mishchuk, H. (2024). Social integration of internally displaced persons in Ukraine: problems and challenges for governing local communities. *Problems and Perspectives in Management*, *22*(1), 728-740. http://dx.doi.org/10.21511/ppm.22(1).2024.57

9. El Arab, R. A., Somerville, J., Abuadas, F. H., Rubinat-Arnaldo, E., & Sagbakken, M. (2023). Health and well-being of refugees, asylum seekers, undocumented migrants, and internally displaced persons under COVID-19: a scoping review. *Frontiers in Public Health*, *11*. https://doi.org/10.3389/fpubh.2023.1145002

10. Rizzi, D., Ciuffo, G., Landoni, M., Mangiagalli, M., & Ionio, C. (2023). Psychological and environmental factors influencing resilience among Ukrainian refugees and internally displaced persons: a systematic review of coping strategies and risk and protective factors. *Frontiers in Psychology*, *14*. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1266125

Krol V.V., PhD in economics
National University of Water and Environmental Engineering
v.v.krol@nuwm.edu.ua
Pankova O.V., PhD in sociology
Associate Professor
Institute of Industrial Economics of the National Academy of Sciences of Ukraine
pankovaiep@gmail.com
Samoliuk N.M., PhD in economics
Associate Professor
National University of Water and Environmental Engineering
n.m.samoliuk@nuwm.edu.ua

THE EVOLUTION OF RESEARCH ON INTERNALLY DISPLACED PERSONS IN SCIENTIFIC DISCOURSE: A BIBLIOGRAPHIC ANALYSIS

The article presents the results of a comprehensive bibliometric study of scientific publications on the issue of internally displaced persons (IDPs). Given the unprecedented increase in the number of IDPs worldwide due to armed conflicts, natural disasters, and climate change, there is a need for a systematic analysis of the scientific literature in this field. The study aims to identify evolutionary trends and the structure of the scientific discourse on IDP issues by analyzing publications from leading scientometric databases for the period 2014-2024.

The methodological basis of the work was a comprehensive bibliometric analysis. The empirical base was formed from the metadata of scientific publications selected from the Web of Science Core Collection (WoS CC) and Scopus databases from 2014–2024 using the search query "internally displaced persons." VOSviewer software was used for data processing and visualization. Keyword co-occurrence analysis was applied to identify thematic areas, and co-authorship analysis was used to map scientific collaboration networks between countries. A key element of the methodology was a comparative analysis of the results obtained from both databases, which allowed for the verification of identified trends and the determination of the specific characteristics of how scientific output is represented in each.

Based on the analysis of data from Web of Science (372 unique publications), six main research clusters were identified. The analysis of publications from the Scopus database (657 unique publications) revealed four thematic clusters. Special attention was paid to Ukraine's position in the global scientific discourse, where domestic research is integrated into the European research area. The comparative analysis of the two

databases demonstrates both common trends and specific features in the representation of research, confirming the importance of using multiple sources for a comprehensive understanding of the scientific landscape. The study reveals the evolution of the scientific approach from reactive, tactical solutions to a proactive, systemic analysis of forced migration problems.

Keywords: *internally displaced persons, IDPs, forced migration, bibliometric analysis, cluster analysis, Web of Science, Scopus.*

This publication was prepared as part of the project "Ensuring the social protection of ATO/JFO participants and the social integration of internally displaced persons under conditions of increased threats to social security" (registration number 2021.01/0343).